

אלה

האלה נזכרת בתנ"ך כמה פעמים (בראשית לו מא; שמ"ב יח ט; ישעיהו ו יג ועוד) בדרך כלל כעץ גדול בעל נוף. במשנה היא נזכרת פעמיים. פעם אחת, כבמקרא, כעץ בעל נוף (יבמות יב ו); ופעם אחת, בהקשר של דיני השביעית, כצמח שענפיו הצעירים והרכים נאכלים (שביעית ז ה). באותו הקשר היא נזכרה גם בתוספתא (שביעית ה יא). היא נזכרת כמה פעמים גם במדרשי ההלכה (מכילתא שירה ו; מכילתא דרשב"י טו ועוד), בעיקר בהתייחסות לאזכורים במקרא.

הזיהויים

אלה ארץ ישראלית

■ **אלה ארץ-ישראלית** (*Pistacia palaestina*) - מעצי החורש הנפוצים בארץ, יחד עם האלון המצוי. נפוץ כעץ קטן או כשיח גדול, אך כאשר אינו סובל מכריתה ורעייה עשוי להתפתח לעץ גדול בעל נוף רחב. כך מזהים רס"ג (בתפסיר), רב נתן אב הישיבה ותנחום הירושלמי.¹

אלון מצוי

■ **אלון** (*Quercus*) - עם האלון נמנים מיני עצים רבים וחשובים בחצי הכדור הצפוני, באזורים הממוזגים ובאזור הים-תיכוני. בארץ מצויים כמה מיני אלון - חלקם רק ברכס חרמון. המין הנפוץ בארץ הוא **אלון מצוי** (*Q. calliprinos*). זהו עץ הבר הנפוץ בארץ, ומהווה את המרכיב החשוב ביותר של החורש הים-תיכוני. מצוי בגולן, בגליל, בכרמל, בשומרון וביהודה. רמב"ם

בוקיצה שעירה

ערמון

זיהה את האלה עם בלוט, שם שמתייחס בארץ ישראל בדרך כלל לאלון המצוי וכך גם אצל אלג'אמע (שמביא בנוסף זיהוי תמוה).² תנחום הירושלמי ציטט את זיהוי רמב"ם, אף שזיהה בעצמו כרס"ג (לעיל).³ ריבמ"ץ זיהה עם מין אלון הנפוץ באירופה, *Q. petraea* (אלון ישוב), ובאופן דומה אצל רע"ב. בתפא"י מזוהה אלה עם האלון באופן כללי, ללא התחייחסות למין מסוים.⁴

▪ **בוקיצה שעירה** (*Ulmus minor*) - נקרא גם **אולמוס שעיר**. עץ גבוה, הנפוץ בכל רחבי אירופה ונדיר בארץ. מקובל כעץ נוי. כך ככל הנראה זיהה רש"י את אלה שבמקרא.⁵

▪ **ערמון** (*Castanea sativa*) - עץ גדול בעל פרי אכיל. נפוץ בדרום אירופה ובטורקיה. פריו של הערמון הוא אגוז המוגן בקליפה מבריקה. משמש למאכל, בדרך כלל לאחר קלייה או בישול. זהו הזיהוי המובא במכלל המשנה.⁶

עיון

כל הזיהויים המובאים כאן הינם עצים גדולים, או שלכל הפחות מסוגלים להגיע בתנאים טובים לממדים גדולים. מלבד האזכור במסכת שביעית, כל האזכורים - הן המקראיים והן אצל חז"ל - עוסקים בעץ גדול ממדים או בולט בסביבתו.

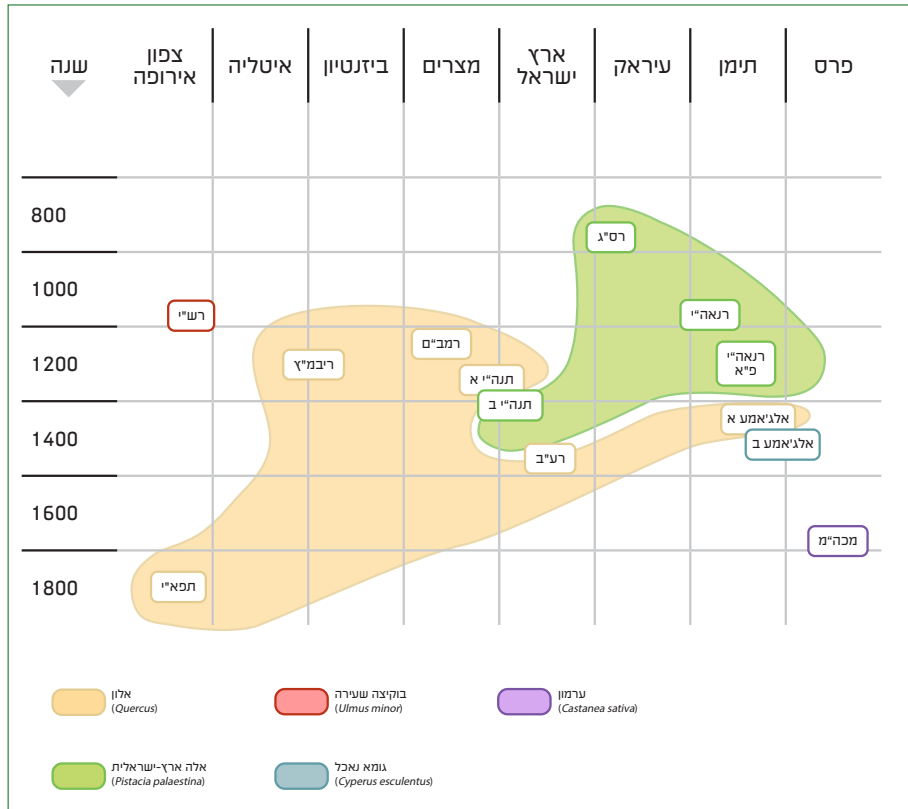
כמה מן הפרשנים זיהו באותו האופן את האלון והאלה - כך בבבלי, אצל רש"י (כפי שזיהה במקום אחד את אלון), אצל רמב"ם ותנחום הירושלמי, וכן בתפא"י.⁷ מסתבר שהדבר קשור הן בדמיון בין השמות, והן בתכונותיהם הנזכרות, כאמור, במקומות

אלה

שונים בתנ"ך.⁸ זאת, אף על פי ששני השמות נזכרים לא אחת זה לצד זה ומכאן שהם עצים שונים, לכאורה.

הזיהוי עם הערמון, המופיע במכלל המשנה, קשור לכאורה לקרבה הבוטנית והמורפולוגית שבין הערמון לאלון.⁹

על החוקרים מוסכם הזיהוי עם אלה ארץ-ישראלית.¹⁰

הערות:

1. רס"ג, תפסיר (בראשית לה ד): אלבטמה, וכך אצל רנאה"י (שביעית עמ' 41); תנה"י (עמ' 36, ערך 'אלה'): לולבי האלה והבוטנא - ... אם כן הוברר שהאלה היא אלבטם < بطم = Pistacia palaestina (דינסמור ודלמן, עמ' 26, ע' 402). בטם (צורת הרבים) - שמו של העץ. בטמה (צורת היחיד) - שמו של הפרי (לסאן אלערב, יד, עמ' 317)

2. רמב"ם (שביעית ז ה עמ' 156): אלבלוט < بلوط הוא שמם של מיני אלון שונים (עיסא, עמ' 152, ע' 13,9,8,7,6; דינסמור ודלמן, עמ' 80, ע' 1594). גם את האלון זיהה רמב"ם עם בלוט, ונראה שהוא מחשיב את אלה ואלון כשני שמות של עץ אחד. ראה עמר, רמב"ם, עמ' 46. אלג'אמע (עמ' 11, ערך 'אלה'): אלבלוט וקיל אנה [=וי"א שהוא] אלדעכב < بلوط - לעיל רמב"ם. دعب/دعيب=Cyperus esculentus (גומא נאכל. רסולי, אלמעמדה, עמ' 74,47; עיסא, עמ' 66, ע' 2). זהו צמח עשבוני רב-שנתי, שאינו מתאים לאזכורים המקראיים העוסקים בעץ גדול.
3. תנה"י (עמ' 36, ערך 'אלה'): לולבי האלה והבוטנא - לולבי שג'ר אלבלוט [=עץ הבלוט].
4. ריבמ"ץ (שביעית ז ה עמ' קפח): לעז צילסא < celsa, cerca (דיאלקטים איטלקיים דרומיים)=*Q. petraea* (אוניברסיטת טרייסטה) רע"ב (שביעית ז ה): בערבי באלו"ט ובלע"ז גלנ"די < gland (צר.) =בלוט, פרי האלון; ghiando, ghianda (דיאל. איט.)=*Q. petraea* (אוניברסיטת טרייסטה); תפא"י (שביעית ז ה, עז ע"א): איכע < Eiche (=גר.)=*Quercus* (ניקולוב, מילון, עמ' 604).
5. רש"י (הושע ד יג): אלה - אולמ"א בלע"ז שענפיו מרובין ונוטעין אותו לצל < olme\orme (צר.)=*Ulmus* (דרמשטטר ובלונדהיים, עמ' 103, ע' 748; גריימס, צרפתית, עמ' 451; ניקולוב, מילון, עמ' 767; וראה גם פיאניג'יאני, אטימולוגיה - 26.6.23 <http://www.etimo.it/?term=olmo>, סביר כי הכוונה למין *U. minor* (סינונים של *U. campestris*. ון ווייק, מילון, א, עמ' 1372).
6. מכה"מ (ב"א ד' 23, שביעית ז): שאה בלוט < شاه بلوط (פר.)=*Castanea sativa* (סטיינגאס, עמ' 726).
7. כך גם נראה בדברי רבנו גרשום - להלן ערך אלון.
8. ראה עמר, מקרא, עמ' 82.
9. ראה רענן, בלוט, 25.7.12 <https://daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=8178>.
10. פלדמן, משנה, עמ' 232; פליקס, צומח, עמ' 26; עמר, מקרא, עמ' 80-81. בדיון על זיהוי האלה והאלון מבחין לעף בין אלה ואלון המזוהים עם *P. terebinthus* מין קרוב ל-*P. palaestina* ובין אלה ואלון המזוהים עם *Quercus*. כאשר בא לזהות את הצמח המשנאי, מציין לעף הבחנה זו, אך אינו מחווה דעתו באופן ישיר על האזכורים במשנה (לעף, פלורה, ד, עמ' 69-70). מכך שהניקוד בכת"י קויפמן (בשני המקרים) הוא בצירה, יש להניח שבדעתו לזהות במקרים אלו עם *Pistacia*.